ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Володимира
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ХМЕЛЬНИЦЬКА ЄПАРХІЯ
Української Православної Церкви

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА: християнський вимір

(до 1025-річчя Хрещення Київської Русі та 20-річчя Хмельницької єпархії УПЦ)

Хмельницький, 2013

УДК 281.9.44
ББК 86.372.44
П 45

Редакційна колегія:

Білий Л.Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП; Митрополит Хмельницький і Старокостянтинівський ***Антоній,*** кандидат богослов'я; ***Гундерук Л.М.,*** кандидат психологічних наук, доцент; ***Дацюк О.А.,*** кандидат богослов'я; ***Олійник В.В.,*** кандидат педагогічних наук; ***Трембіцький А.М.,*** кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; ***Романюк І.М.,*** доктор історичних наук, професор; ***Парандій В.О.,*** кандидат історичних наук (відповідальна за випуск).

Рецензенти:

Григоренко О.П. доктор історичних наук, професор
Мордвінцев В.М., доктор історичних наук, професор

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (Протокол №5 від 29 травня 2013 р.)

ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА: християнський вимір (до 1025-річчя Хрещення Київської Русі та 20-річчя Хмельницької єпархії УПЦ) : Зб. наук. пр. [ред. кол. : Білий Л. Г. (голова) та ін.]. – Хмельницький : Вид-во ХІ МАУП, 2013. – 252 с.

У збірці наукових праць подано наукові статті за матеріалами роботи VI Всеукраїнської науково-практичної конференції "Історія, культура та освіта: християнський вимір" (до 1025-річчя Хрещення Київської Русі та 20-річчя Хмельницької єпархії УПЦ), яка відбулася 16 травня 2013 року.

Адресовано широкому колу читачів, причетних до вивчення вітчизняної історії та культури: учням, студентам, магістрантам, науковцям, викладачам вищих навчальних закладів та вчителям загальноосвітніх шкіл.

За зміст статей несуть відповідальність автори. Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів.

©Хмельницький інститут МАУП, 2013
©Автори статей

В. В. Галатир
МЕТРИЧНІ КНИГИ СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ с. ЧАБАНІВКА У ДОКУМЕНТАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ 49

О. О. Гончар
СВЯТИНЯ с. ЛИСОГІРКИ 55

О. П. Григоренко
РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ РУЇНИ ВІРИ 59

Л. М. Гундерук
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ 70

О. В. Гуменюк 78
ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДУ ЄВАНГЕЛІЯ

М. І. Добрянський
ДУХОВНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ РОДИНИ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ 80

Л. Г. Дубина
ДУХОВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ І СЕНС ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ 90

М. І. Каратаєва
ДІАЛОГ ПРО ДУХОВНІСТЬ 100

Г. Г. Кучеров, В. Д. Коцюк
СТАТУТИ СІЛЬСЬКИХ “ПРОСВІТ” ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЇХНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1917–1923 РР.) 105

В. В. Олійник
ДИТЯЧИЙ РУХ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ 20-Х РОКІВ ХХ СТ. 116

Т. М. Петрик
ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В КОНТЕКСТІ МОРАЛЬНО-ДУХОВНИХ ПРИНЦИПІВ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 119

О. В. Прус
ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 123

УДК37:06.013(477.4) “1917-1923”

Г.Г. Кучеров,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та філософії Подільського державного аграрно-технічного університету
В.Д. Коцюк,
кандидат історичних наук, декан факультету денної форми навчання Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький)

СТАТУТИ СІЛЬСЬКИХ “ПРОСВІТ” ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЇХНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1917–1923 РР.)

У статті аналізується діяльність сільських “Просвіт” Правобережної України крізь призму їх статутів.

Ключові слова: *статут, товариство, сільська “Просвіта”, осередок, діяльність.*

У сучасних умовах розвитку вітчизняної історіографії важливим є правдиве відображення минулого українського народу. З огляду на це існує необхідність дослідити діяльність культурно-освітніх товариств “Просвіта”, які діяли на території Правобережної України протягом 1905–1923 рр.

Складність питання полягає у тому, що ставлення до просвітницьких товариств, їх характеристика різнилися залежно від історичної епохи, постаті дослідника та багатьох інших факторів. Так, очевидець національно-визвольних змагань Т. Верхола був переконаний у тому, що діяльність “Просвіт” сприяла поширенню освіти серед народу. Дослідник опублікував невелику брошуру “Про “Просвіти”, у якій виклав кілька порад, зазначаючи при цьому, що “товариство повинно бути серцем селян і до його повинні горнутись всі наші люде, бо воно велику користь усім дасть” [1, с. 2]. Схожих поглядів дотримувалися В. Приходько [2], С. Перський [3] та ін.

Проте деякі дослідники критично оцінювали роль “Просвіт”. На нашу думку, на особливу увагу заслуговує праця В. Торського “Українська державність і нова роля “Просвіт”, опублікована у 1918 р., у якій автор прискіпливо підійшов до оцінки товариств, зазначив, що вони були пасивними [4].

Радянські історики характеризували просвітницькі осередки з точки зору комуністичної ідеології. І. Д. Золотоверхий, аналізуючи становлення української культури у 1917–1920 рр. зазначав, що діяльність "Просвіт" була "виявом українського буржуазного націоналізму" [5, с. 216].

Діяльність зазначених товариств після Лютневої революції 1917 р. привертала увагу багатьох сучасних вчених. Серед них можна виділити Л. І. Євселевського [6], С. Я. Фарину [6], О. М. Германа [7], С. А. Масюк [8] та ін. Усі зазначені науковці головну увагу приділяли губернським та іншим міським просвітнім товариствам. Таким чином, діяльність сільських "Просвіт" залишається малодослідженою. З огляду на це актуальність публікації зумовлена потребою розкриття історичної правди про діяльність "Просвіт" на території Правобережної України, зокрема, про їх правовий статус.

Враховуючи велику потребу у просвітницьких організаціях на селі та їх значення для освіти населення, Київська "Просвіта" взяла на себе ініціативу у видавництві та поширенні зразкового статуту селянських "Просвіт" для утворення "якомога більшого числа нових організацій" [9, арк. 6]. За розробленим у 1917 р статутом головне завдання товариств полягало у допомозі "просвіті українського народу, розвитку української національної культури і через об'єднання людей надати можливість найкраще використовувати свій вільний час, одержати освіту і розумну розвагу" [6, с. 87].

На початку своєї діяльності організатори сільських "Просвіт" допускали суттєву помилку. Не маючи відповідного досвіду, через складні умови воєнного часу, вони в переважній більшості не реєстрували товариства в органах місцевої влади. Крім того, ці осередки діяли без затвердженого статуту [10, арк. 42], оскільки відкрити "Просвіту" зі своїм статутом було практично неможливо через канцелярські формальності, які відбирали багато часу [11, арк. 7]. Сільські товариства зверталися із проханнями до губернських "Просвіт" вважати їх своїми філіями. Такі прохання надійшли наприклад із сіл: Дерманова, Каровниці, Краснопілля на Волині [12, арк. 31], Звонкового, Северинівки, Кожанки на Київщині [13, арк. 22, 17, 9] тощо. З метою узгодження стосунків губернські товариства розробляли інструкції своїм відділенням. Так, у настановах Київської "Просвіти" відзначається, що філія у своїх справах "автономна: сама рішає свої діла і сама їми порядкує" [14, арк. 3]. Проте у загальній своїй діяльності філія контролювалася керівництвом центрального

осередку. Половину членських внесків своїх членів сільське товариство повинно було відсилати у Київ. Звітувала про свою фінансову та просвітницьку діяльність філія наприкінці року.

Умови часу вимагали встановлення юридичних засад функціонування просвітницьких товариств, в тому числі й сільських. Ініціатором проведення Всеукраїнського форуму виступило Київське товариство. До цієї справи приєднався також відділ позашкільної освіти, створений при секретаріаті освітніх справ Центральної Ради у серпні 1917 р. [15, арк. 25]. Завдяки їх зусиллям 20 вересня 1917 р. у Києві розпочав роботу І Всеукраїнський з'їзд "Просвіт", на якому були представлені 128 делегатів як від окремих "Просвіт", так і від їх спілок. Делегати підбили підсумки діяльності просвітницьких товариств початкового періоду. Особливістю з'їзду було те, що багато доповідачів звертали увагу присутніх на відсутності у товариств зареєстрованих статутів, через що виникали непорозуміння із органами місцевої влади. Результатом роботи з'їзду стало утворення Центрального бюро Всеукраїнської спілки "Просвіт", яке розробило зразковий статут окремих товариств, а також повітової спілки [16, арк. 10, с. 48–51], що мало велике значення для майбутньої культурно-освітньої роботи у регіоні.

Разом із тим на І Всеукраїнському з'їзді "Просвіт" питання юридичного статусу просвітницьких товариств набуло нового ракурсу. У повідомленнях делегатів містилася інформація про проблеми щодо реєстрації, зокрема про те, що окружні суди Києва, Вінниці та інших міст відмовлялися вносити у реєстр статути українських організацій, вважаючи українську мову "чужоземною". З огляду на це форум ухвалив рішення протестувати проти такої зневаги і домагатися, щоб судові справи в Україні були підпорядковані Генеральному Секретаріатові [17, с. 40, арк. 3].

Навесні 1918 року у зв'язку із приходом до влади гетьмана П. Скоропадського становище "Просвіт" як і культурно-освітньої сфери в цілому, було суперечливим. З одного боку, новостворена адміністрація сприяла розвитку культури і освіти. На території Правобережної України створювались українські школи та гімназії, було відкрито два університети у Києві та Кам'янці-Подільському, надруковано кілька мільйонів примірників українських підручників тощо.

З іншого боку, влада на місцях, яку представляли переважно консервативно-помірковані чиновники, неприхильно ставилася до вже

існуючих “Просвіт”, а також до відкриття нових, часто чинила всілякі перешкоди щодо діяльності просвітян. У цих “заходах” над усе відзначалося місцеве чиновництво й частково окупаційна влада. Особливо важко було тим товариствам, які були незареєстрованими. Через це влада мала всі підстави для втручання у їх діяльність, а при бажанні, навіть закрити “Просвіти”. Становище зареєстрованих товариств було не набагато кращим. Під різним приводом місцева адміністрація проводила обшуки просвітницьких приміщень, вилучала літературу, заарештовувала активних просвітян тощо. Через таку складну суспільно-політичну ситуацію частина “Просвіт” існувала лише на папері.

У цей період просвітницькими справами опікувався Департамент позашкільної освіти. За його ініціативою 3–5 листопада 1918 р. у Києві відбувся ІІ Всеукраїнський з’їзд “Просвіт”. Програма з’їзду зводилася до визначення завдань та напрямків діяльності “Просвіт”, організації окремих товариств та їх спілок, з’ясування матеріального та правового становища просвітницьких осередків [18, арк. 3]. Так, із доповіддю про “Матеріальне і правове становище товариств “Просвіта” виступив відомий діяч позашкільної освіти та просвітницького руху М. Ярмоленко. Він детально пояснив присутнім про необхідність реєстрації статутів просвітницьких організацій в адміністративному відділі Окружних судів. Для цього треба було подати відповідне прохання, 3 примірники статуту, на проханні і 2-х примірниках статутів повинні бути гербові марки вартістю 2 крб на кожному і підписані не менш як 7 засновниками товариства, засвідчених місцевою владою. Окрім цього, необхідно було оплатити друкування у “Державному Віснику” об’яви, а також канцелярські видатки щодо реєстрації. М. Ярмоленко наголосив на тому, що саме із часу реєстрації товариство стає правовою (юридичною) особою, яка має право складати різні угоди, купувати й продавати майно тощо. У постановах з’їзду пропонувалося зареєструватися тим “Просвітам”, які ще не були зареєстровані [19, арк. 2].

Із приходом до влади Директорії УНР наприкінці 1918 р. покращується становище у культурно-освітній сфері. Керівництво держави взяло курс на розвиток української освіти та культури. Вже 26 грудня 1918 р. було відновлено діяльність Міністерства Народної освіти. У його складі діяв департамент позашкільної освіти та дошкільного виховання, який очолювала С. Русова. Завдання цієї організації полягало в узгодженні дій закладів та організацій, в тому

числі й “Просвіт”, що працювали у галузі позашкільної освіти, активізації їх діяльності та надання їм допомоги.

Певна річ, значну увагу влада звертала на подальший розвиток культурно-освітньої роботи у державі. У зв’язку із цим була розроблена тимчасова інструкція губернським інструкторам позашкільної освіти. Згідно цього документу, інструктори мали виявляти турботу не тільки щодо реєстрації товариств, але й сприяти тому, щоб останні отримали зразки заяв для набуття юридичного статусу. Крім того, інструктори контролювали процес надсилання всіх необхідних документів для реєстрації до відділу позашкільної освіти або Окружного суду [20, арк. 9].

Діяльність сільських “Просвіт” як і раніше регламентувалася статутом. Однак у 1919 р. лише деякі товариства регіону мали затверджений статут, тому частина їх діяла без юридичних підстав. За таких обставин подільський часопис “Село” радив “Просвітам” “першим ділом попіклуватись про свою регістрацію в Окружному Суді... Тільки маючи затверджений статут, кожна “Просвіта” має право на допомогу і буде братись на учот Губерніяльною та повітовими управами задля впорядження і удержання її на кошти цих управ” [21, с. 22]. Виходячи з цього, просвітні товариства намагалися затвердити свій статут або взяти за основу статут губернських “Просвіт”. Останні по можливості надавали посильну допомогу у цій справі провінційним осередкам. Проте навіть за таких обставин сільські товариства не уникали непорозумінь із владою. Через це вони звертались до Департаменту позашкільної освіти із проханням вислати їм документ, який засвідчив би їх офіційний статус [22, арк. 70]. Дуже складною була ситуація на Волині. Тут через постійні бойові дії товариства практично не могли зареєструватись і мати зв’язок із іншими осередками [23, арк. 53].

У 1919 р. на території Правобережної України короткочасно панували більшовики. Їх політика в українському селі полягала у тому, щоб зміцнити своє становище і привернути селян на свій бік у боротьбі з Директорією та іншими ворогами. Радянська влада в умовах нестабільної політичної ситуації в Україні намагалася лояльно ставитися до місцевого населення та його культурно-освітніх прагнень, зважаючи на сумний попередній досвід. Водночас більшовики не мали в Україні власних культурних сил, на які можна було б опертись, а політпрацівників було обмаль, тому відразу відмовитися від “петлюрівських” культурно-просвітницьких установ

було неможливо.

У цей час функції щодо реєстрації просвітницьких товариств отримав Позашкільний відділ Народного комісаріату освіти. У зв'язку із зміною ситуації в державі до нього зверталися представники від просвітницьких організацій за інструкціями. Народний комісар освіти УСРР В. П. Затонський висловився за подальше продовження діяльності "Просвіт" [24, арк. 31]. У зв'язку із цим різним організаціям, в тому числі і просвітницьким, надавалася можливість "… вільного існування, розвитку і здійснення позашкільної просвітницької роботи, оскільки вона ... не направлена проти радянської влади" [25, арк. 28].

Проте на практиці поступово культурно-освітня сфера зазнала негативних змін внаслідок радикальних методів управління, зокрема у травні 1919 р. вийшов наказ Волинського губернського революційного комітету, за яким усі культурно-просвітницькі установи у семиденний термін повинні були зареєструватися. За невиконання розпорядження передбачалася "відповідальність перед судом революційного трибуналу" [26, арк. 23].

Просвітяни переймалися питанням узгодження відносин повітових "Просвіт" та філій, зокрема луцьке товариство загальними зборами затвердило у травні 1920 р. "Інструкцію для внутрішнього життя філій Луцької повітової "Просвіти" й взаємовідносин поміж товариством і філіями його". Відповідно до неї діяльність відділу повністю регламентувалася і контролювалася повітовою "Просвітою", яка мала право делегувати свого представника на загальні збори філії з правом голосу, вимагати у будь-який час від неї потрібних пояснень, звіту про стан справ та хід діяльності, проводити через своїх уповноважених ревізію майна та фінансів. Окрім цього, філії мали надсилати 25 % свого загального прибутку у повітове товариство [27, арк. 18]. Новоутворені відділи просили Луцьку "Просвіту" надіслати дану інструкцію для використання.

За більшовицького режиму постала потреба зміни статутів просвітницьких товариств у відповідності з вимогами влади. У 1920 р. діяльність "Просвіт" координував Позашкільний відділ народної освіти при Народному комісаріаті освіти (НКО), який розпочав кампанію реорганізації товариств. Відділ розробив зразковий (пролетарський) статут, у 1 параграфі якого зазначалося, що товариство "Просвіта" "має на меті шляхом широкої культурно-освітньої праці серед населення поширення соціалістичної культури

на підвалинах широкої самодіяльності трудових мас України... стоїть на грунті диктатури пролетаріату і незаможного селянства, і всіма засобами бореться проти старого укладу життя, допомагаючи переведенню радянського державного будівництва" [28, арк. 230].

Із приводу зміни статуту відбувалися збори товариств, які констатували факт про необхідність прийняття нового статуту, посилаючись на те, що старий документ не відповідає сучасному становищу справ. Проте найголовнішою причиною було те, що старий статут не давав "Просвітам" юридичного права на існування. Врешті-решт новий документ схвалювався. Інколи до нього вносилися невеликі зміни та доповнення. Ті товариства, які відмовлялися прийняти радянський зразковий статут, які "уперто стоятимуть на шляху контрреволюційного бойового націоналізму", підлягали ліквідації [29, арк. 237, 58]. Більше того, для зміцнення свого впливу у товариствах Наркомосвіти вніс примітку у новий статут, за якою не мали права бути членами "Просвіт" "капіталісти, поміщики, фабриканти, попи, куркулі й інші вороги Радянської влади" [28, арк. 230]. Таке положення наносило удар по соціальній базі осередків, не дозволяючи їм приймати національно-свідомих громадян.

Всім завідуючим відділами губнаросвіти від наркома освіти Г. Ф. Гринька надійшло розпорядження негайно вжити заходів, щоб реорганізувати просвітницькі осередки згідно нового статуту, приймаючи їх на повне державне утримання. Із цією метою місцеві органи наросвіти отримали наказ скласти кошториси на утримання "Просвіт" [30, арк. 37].

Новостворені "Просвіти" в обов'язковому порядку повинні були проходити реєстрацію, а існуючі – перереєстрацію. У 1919 р. це здійснював Позашкільний відділ НКО, а на місцях губернські відділи позашкільної освіти. З 1920 р. реєстрацію проводили відділи позашкільної освіти при повітових ревкомах. Через постійні бойові дії та військовий стан реєстрація багатьох сільських "Просвіт" стала неможливою, здійснювалась із запізненням, інколи через рік після заснування організації, а то й більше.

1921 р. в історії функціонування просвітницьких осередків Правобережної України став першим роком спокійної і планомірної роботи. У регіоні велась інтенсивна діяльність щодо відновлення просвітницьких закладів. З цією метою відділи наросвіти опиралися на "Просвіти", які прийняли вироблений НКО радянський зразковий статут. На початку року, зокрема у Волинській губернії було

зареєстровано 62 товариства, з яких 49 отримували фінансову допомогу [31, арк. 5].

На території регіону, зайнятого польськими військами, також відбувалась організація просвітницьких осередків. Частина новоутворених "Просвіт" виявляла бажання стати філіями повітових товариств. Одразу вони просили їх зареєструвати. Проте утворенню нових "Просвіт" суттєво заважала окупаційна влада, наприклад, у Ковельському повіті [32, арк. 13].

Протягом 1920–1921 рр. всі губернські відділи народної освіти отримали зразковий статут. У ньому передбачалося реорганізувати "Просвіти", "радянізувати" їх і відповідно до цього взяти на державне утримання. Однак в окремих місцевостях цього статуту не було у надрукованому вигляді [33, арк. 3], що викликало також певні труднощі при реєстрації товариств.

Відділи наросвіти надсилали статути провінційним осередкам. Збиралися загальні збори, на яких просвітяни ознайомлювались із зразковим статутом і приймали його до відома. При переході на новий статут просвітяни інколи залишали "гарні пункти" попереднього [34, арк. 24].

Сільські товариства, які були реорганізовані на основі зразкового статуту, реєструвались органами політосвіти. Факт юридичного статусу товариств підтверджувався відповідними документами. Так, у 1921 р. органи політосвіти видали "Просвіті" с. Станіславки Баговицької волості Кам'янецького повіту Подільської губернії реєстраційну картку, яка підтверджувала реєстрацію товариства у політпросвіті [35, арк. 69]. У Звенигородському повіті Київської губернії станом на 1 квітня нараховувалося 76 таких "Просвіт" [36, арк. 443]. Реорганізація передбачала проведення перевиборів керівництва осередків. Оновлені "Просвіти" з дозволу влади одержували штамп і печатки, що було підтвердженням їх юридичного статусу. Печаткою просвітяни засвідчували документи, рішення Рад, свої прохання на адресу влади тощо, а у випадку її відсутності використовували печатку сільради.

Прискорив процес реорганізації товариств "обіжний" лист № 2, який, зокрема у 1921 р. отримали від завідувача Київської повітполітосвіти "Просвіти" Звягельського повіту. У ньому зазначалося, що державними політосвітніми установами на селі у радянській Україні визнаються тільки "червона "Просвіта" і хата-читальня [37, арк. 110]. До "червоної "Просвіти" могли вступити усі

працюючі, діяльність цього товариства ґрунтувалася на ідеології диктатури пролетаріату і незаможного селянства. Завдання "червоної "Просвіти" полягало у боротьбі всіма засобами проти старого життя, в активній участі у радянському державному будівництві. Таким чином, робилася ставка саме на такі осередки. Інші були приречені на закриття.

Для вступу у "червоні "Просвіти" була розроблена інструкція. Відповідно до неї кожний бажаючий увійти в осередок мав представити рекомендації двох членів комітету незаможних селян (КНС), які не менш 2-х років були його членами. Просвітяни повинні були строго виконувати інструкцію, що встановлювала до них такі вимоги: відвідувати збори "Просвіти", не пропускати жодного читання чи лекції без поважної причини, виконувати всі завдання товариства, намагатися бути активним членом осередку тощо. Рада "червоні "Просвіти" зобов'язувалася слідкувати за підняттям авторитету товариства і виключати з нього всіх тих, хто псує його репутацію, влаштовуючи над ними показовий просвітницький товариський суд, залучаючи при цьому велику кількість селян [38, с. 2].

У цей час були засновані "пролетаризовані "Просвіти", які повністю відповідали вимогам влади. Так, на Київщині такі осередки були утворені у селах Германівні, Германівській Слобідці, Григорівці, Гусачівці, Сушані тощо [39, арк. 5]. У той же час багатьом товариствам відмовляли у перереєстрації, якщо їхній статут не відповідав необхідним нормам.

Наявність пролетарського статуту не позбавляла товариства від втручання влади у їх діяльність. При цьому методи не добиралися. Інколи вони були особливо свавільними. Так, прислані Шпитківським волосним ревкомом солдати за підводами у с. Гориничі Київської губернії, зайшли до будинку голови "Просвіти" і зробили обшук, вилучили печатку, не маючи на це дозволу [40, арк. 61]. Польська влада також вилучала печатки, штампи товариств [41, арк. 128], що призводило до дезорганізації у їх роботі.

У 1922 р. волосні виконкоми почали вилучати печатки абсолютно у всіх "Просвіт". Із цього часу товариства втрачали статус юридичної особи. Просвітянам було пояснено, що у випадку необхідності завірити певний документ, товариства можуть звертатися до сільради чи завідувача волнаросвітою [42, арк. 25].

Згідно зразкового статуту при закритті "Просвіт" утворювалися

ліквідаційні комісії. При цьому, як правило, органи влади додавали вказівку зібрати все просвітницьке майно, у тому числі і те, яке перебувало на руках у селян, підготовити діловодство і чекати ревізійної комісії [43, арк. 11]. Врешті-решт ліквідаційна комісія приймала акт про закриття того чи іншого осередку.

Таким чином, сільські "Просвіти" протягом 1917–1923 рр. переживали важкі часи. Однією з перешкод для їх плідної роботи була відсутність зареєстрованого статуту. Реєстрація багатьох товариств в умовах постійних бойових дій взагалі стала неможливою. Через це у "Просвіт" часто виникали негаразди з владою. Зрештою, за радянського режиму просвітницькі товариства були ліквідовані.

Список використаних джерел та літератури:

1. Верхола Т. Про "Просвіти" (Порада, як засновувати сільські та містечкові "Просвіти") / Т. Верхола / Видання товариства "Просвіта". – Проскурів, 1917. – 7 с.
2. Приходько В. Під сонцем Поділля. Спогади / В. Приходько. – Нью-Йорк, Мюнхен : Криниця, 1967. – Ч. 1. – Вид. 4. – 184 с.
3. Перський С. Популярна історія товариства "Просвіта" у Львові з ілюстраціями / С. Перський. – Львів : "Просвіта", 1932. – 256 с.
4. Торський В. Українська державність і нова роля "Просвіт" / В. Торський. – Вовча : Друкарня каси дрібного кредіту, 1918. – С. 44-47.
5. Золотоверхий І. Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.) / І. Д. Золотоверхий. – К. : Вид-во Академії Наук Української РСР, 1961. – 424 с.
6. Євселевський Л. І. "Просвіта" в Наддніпрянській Україні: історичний нарис / Л. І. Євселевський, С. Я. Фарина. – К. : Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка, 1993. – 128 с.
7. Герман О. М. Діяльність товариства "Просвіта" на Поділлі наприкінці XIX і в першій половині XX століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Герман Олег Михайлович. – Чернівці, 1995. – 228 с.
8. Масюк С. О. Діяльність товариств "Просвіта" в Україні (березень 1917 – 1920 рр.).: дис. … канд. іст. наук: 07.00.01 / Масюк Світлана Олександрівна. – К., – 1997. – 143 с.
9. Державний архів Київської області (далі ДАКО), ф.1447, оп. 1, спр.4, 234 арк.
10. ДАКО, ф. 1447, оп. 1, спр. 22, 64 арк.

11. Державний архів Житомирської області (далі ДАЖО), ф. 560, оп. 1, спр. 13, 21 арк.
12. ДАЖО, ф. 560, оп. 2, спр. 4, 50 арк.
13. Центральна наукова бібліотека Національної Академії наук України (далі ЦНБ НАН України, відділ рукописів), ф. 114, спр. 449, 66 арк; ДАКО, ф. 1447, оп. 1, спр. 9, 80 арк; спр. 49, 12 арк.
14. ДАКО, ф. 1447, оп. 1, спр. 3, 5 арк.
15. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України), ф. 2581, оп. 1, спр. 157, 52 арк.
16. ДАЖО, ф. 560, оп. 2, спр. 2, 13 арк.; Статут спілки "Просвіт" // Просвітянин. – 1918. – № 1. – С. 48–51.
17. Постанови І Всеукраїнського з'їзду "Просвіт" // Просвітянин. – 1918. – № 1. – С. 40–44; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 495, 29 арк.
18. ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 367, 185 арк.
19. ДАКО, ф. 1447, оп. 1, спр. 28, 19 арк.
20. ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 190, 35 арк.
21. З життя "Просвіт" на Поділлю // Село. – Кам'янець-Подільський: Вид-я Подільської губернської народної управи (журн.). – 1919. – 7 берез. – № 10. – С. 20-23.
22. ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 391, 117 арк.
23. ДАЖО, ф. 560, оп. 2, спр. 6, 54 арк.
24. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 809, 55 арк.
25. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 20, 65 арк.
26. ДАЖО, ф. 560, оп. 1, спр. 9, 51 арк.
27. Державний архів Волинської області, ф. 54, оп. 1, спр. 1, 307 арк.
28. Державний архів Вінницької області, ф.р.-5009, оп. 1, спр. 21, 262 арк.
29. ДАЖО, ф.р.-2524, оп. 1, спр. 134, 260 арк.; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 941, 125 арк.
30. ДАКО, ф.р.-1051, оп. 1, спр. 11, 41 арк.
31. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 938, 127 арк.
32. ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 3, спр. 22, 25 арк.
33. ДАЖО, ф.р.-2524, оп. 1, спр. 173, 91 арк.
34. ДАЖО, ф.р.-903, оп. 1, спр. 9, 342 арк.
35. Державний архів Хмельницької області, ф.р.-6, оп. 1, спр. 26, 76 арк.
36. ДАКО, ф.р.-1, оп. 1, спр. 282, 491 арк.
37. ДАЖО, ф.р.-960, оп. 2, спр. 20, 110 арк.

38. Про хати-читальні // Серп і молот. – 1922. – Ч. 45 (18). – 1 груд. – С. 2.
39. ДАКО, ф.р.-1156, оп. 1, спр. 112, 290 арк.
40. ДАКО, ф.р.-1162, оп. 1, спр. 56, 121 арк.
41. ДАЖО, ф.р.-2524, оп. 1, спр. 46, 165 арк.
42. ДАКО, ф.р.-1159, оп. 1, спр. 66, 30 арк.
43. ДАКО, ф.р.-1156, оп. 1, спр. 73, 16 арк.

В. В. Олійник,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та
соціально-гуманітарних дисциплін
Хмельницького інституту МАУП
(м. Хмельницький)

ДИТЯЧИЙ РУХ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ 20-Х РОКІВ ХХ СТ.

У перші роки існування дитячої комуністичної організації в Україні увагу її керівників привертали виключно справи організаційного характеру. Зазначимо, що наприкінці 20-х років ХХ ст. керівництву з одного боку, було важливо визначити становище піонерської організації як серед інших громадських організацій, так і в системі виховних заходів комуністичної партії і радянської держави. З іншого – розв'язання цих справ, що пропонувалося з півночі (зреформована скаутська система), не могло задовольнити вимог основних принципів наукової педагогіки, що були сформовані в окреслений період і точніше, виразніше визначали освітню політику в Україні, ніж у РСФРР.

Наприкінці 1925 року в керівних органах все більше порушувалися питання змісту і методики дитячого руху в Україні.

1926 рік щодо дитячого руху пройшов під знаком загального зацікавлення глибокими внутрішніми питаннями роботи з молодими піонерами. Цього року в Україні налічувалося 367500 юних піонерів. Цифри по СССР були ще виразніші. Так, на 1 січня 1926 року налічувалося 1586689 юних піонерів, а на кінець року – 1832597 [1, с. 2].

У перші роки роботи юних піонерів визначилася правильна в основі тенденція наближення їх до виробництва і до сільського